

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.45>

ІНСТИТУТ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРАЇНАХ ЄС ТА УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Іванюк В.Д.,

доктор філософії у галузі права,
доцент кафедри адміністративного права та судочинства,
Західноукраїнський національний університет
ORCID: 0000-0001-9092-1361

Іванюк В.Д. Інститут виконання судових рішень у країнах ЄС та Україні: порівняльно-правовий аналіз.

У статті представлено комплексне порівняльно-правове дослідження інституту виконання судових рішень у державах-членах Європейського Союзу та в Україні. Актуальність теми зумовлена необхідністю підвищення ефективності виконання рішень як ключового елемента верховенства права, що забезпечує практичну реалізацію права на справедливий судовий розгляд і зміцнює довіру громадян до судової влади. Проблема невиконання судових рішень тривалий час залишається однією з найсерйозніших перешкод для функціонування принципу верховенства права в Україні, що зумовлює потребу у вивченні та адаптації успішних європейських моделей.

Метою дослідження є здійснення порівняльно-правового аналізу організаційно-правових засад інституту виконання судових рішень у Франції, Німеччині, Польщі, Литві, а також виявлення можливостей адаптації позитивного зарубіжного досвіду в українських реаліях. Методологічну основу дослідження становлять порівняльно-правовий, формально-юридичний, історико-правовий і системний методи, які забезпечили комплексний аналіз законодавчих актів, інституційних структур і практичних механізмів виконання судових рішень.

Наукова новизна полягає у визначенні сучасних тенденцій розвитку інституту виконання судових рішень у межах європейського правового простору, зокрема поступового переходу від централізованих державних систем до професійних самоврядних моделей, що поєднують публічний контроль і приватну ініціативу. Встановлено, що для більшості держав-членів ЄС характерними є інституційна автономія виконавців, цифровізація процедур, посилення професійного саморегулювання та закріплення принципу пропорційності як критерію допустимого втручання у права боржника.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання європейського досвіду для вдосконалення української гібридної моделі примусового виконання через зміцнення інституційного потенціалу державних і приватних виконавців, розвиток електронних сервісів, уніфікацію підходів до професійних етичних стандартів і підвищення рівня професійної підготовки у сфері виконання судових рішень.

Ключові слова: виконання судових рішень, органи державної виконавчої служби, приватні виконавці, виконавче провадження, країни-члени ЄС.

Ivaniuk V.D. The institute of enforcement of court decisions in EU countries and Ukraine: a comparative legal analysis.

The article presents a comprehensive comparative and legal research of the institution of enforcement of court decisions in the Member States of the European Union and in Ukraine. The relevance of the topic is determined by the need to improve the effectiveness of enforcement as a key element of the rule of law that ensures the practical realization of the right to a fair trial and strengthens citizens' trust in the judiciary. The problem of non-enforcement of court decisions has long remained one of the most serious obstacles to the functioning of the rule of law in Ukraine, which necessitates the study and adaptation of successful European models.

The purpose of the research is to conduct a comparative legal analysis of the organisational and legal foundations of the institution of enforcement of court decisions in France, Germany, Poland, and Lithuania, as well as to identify opportunities for adapting positive foreign experience to Ukrainian realities. The methodological framework is based on comparative legal, formal legal, historical legal and systemic methods, which ensured a comprehensive analysis of legislative acts, institutional structures and practical mechanisms of enforcement.

The scientific novelty lies in identifying current trends in the development of the enforcement institution within the European legal space, in particular the gradual transition from centralized state systems to

professional self-governing models combining public control and private initiative. It is established that most EU member states are characterized by the institutional autonomy of enforcement officers, the digitalization of procedures, the strengthening of professional self-regulation and the consolidation of the principle of proportionality as a criterion for permissible interference with the debtor's rights.

The practical significance of the results obtained lies in the possibility of using European experience to improve the Ukrainian hybrid model of enforcement by strengthening the institutional capacity of public and private enforcement officers, developing electronic services, unifying approaches to professional ethical standards, and improving the level of professional training in the field of enforcement of court decisions.

Key words: enforcement of court decisions, state enforcement authorities, private enforcement officers, enforcement proceedings, EU member states.

Постановка проблеми. Однією з ключових ознак правової держави є не лише наявність незалежної судової влади, а й спроможність держави забезпечити реальне, повне та своєчасне виконання судових рішень. Без ефективного механізму виконання правосуддя втрачає свій зміст, а право на справедливий судовий розгляд залишається декларативним. В Україні проблема невиконання судових рішень протягом останніх десятиліть залишається системною та багатоаспектною: від організаційної неефективності органів державної виконавчої служби до недосконалості законодавчого регулювання і недостатнього рівня відповідальності боржників. Європейський суд з прав людини у рішеннях проти України (зокрема, у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України», 2009 р. [1]) визнав системний характер порушень статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку з тривалим невиконанням судових рішень. Це стало імпульсом для законодавчих реформ 2016 року, коли Україна перейшла до змішаної (державно-приватної) моделі виконання судових рішень, запровадивши інститут приватних виконавців. Попри певні позитивні результати, на практиці зберігається низка проблем – недостатня цифровізація, нерівномірне навантаження між виконавцями, обмежений доступ до реєстрів, низький рівень довіри громадян до виконавчої служби.

Водночас європейський досвід засвідчує, що ефективність виконання судових рішень безпосередньо залежить від моделі організації цього процесу. У різних правових системах склалися відмінні підходи: від централізованих державних структур (Німеччина) до корпоративно-самоврядних моделей (Франція, Польща, Литва). Аналіз таких моделей має не лише теоретичне, а й практичне значення для удосконалення українського законодавства, оскільки дозволяє визначити оптимальний баланс між ефективністю виконання, гарантіями прав сторін і рівнем державного контролю.

Метою дослідження є здійснення порівняльно-правового аналізу організаційно-правових заasad інституту виконання судових рішень у Франції, Німеччині, Польщі, Литві, а також виявлення можливостей адаптації позитивного зарубіжного досвіду в українських реаліях.

Стан опрацювання проблематики. У науковій літературі проблематика виконання судових рішень досліджувалася такими науковцями, як: О.Ю. Ісаєнко, Є.М. Ключєва, А.С. Костенко, І.А. Майданюк, Н.А. Сергієнко, О.І. Харитонова та іншими. Водночас, більшість праць зосереджені або на загальній характеристиці виконавчого провадження, або на аналізі окремих інструментів (наприклад, звернення стягнення на майно чи рахунки). Комплексні порівняльно-правові дослідження інституту виконання як цілісного правового механізму залишаються поодинокими, що зумовлює наукову новизну цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Інститут виконання судових рішень є системно-структурним утворенням, що охоплює сукупність норм матеріального та процесуального права, діяльність спеціально уповноважених органів і посадових осіб, а також комплекс правових процедур і примусових заходів, спрямованих на забезпечення реального виконання зобов'язань, визнаних і закріплених судовими рішеннями або іншими виконавчими документами. Його функціонування є завершальною стадією правосуддя, що забезпечує перетворення судового припису у фактичний правовий результат, тобто у відновлення порушеного права чи виконання обов'язку в натурі.

У контексті європейської правової інтеграції на формування національних механізмів виконання істотний вплив справляють регламенти Європейського Союзу, що закріплюють порядок визнання та виконання судових рішень між державами-членами. Зокрема, Регламент (ЄС) № 1215/2012 про юрисдикцію, визнання і забезпечення виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах установив принцип вільного руху судових рішень у межах Союзу, скасувавши процедуру екзекватури та спростивши транскордонне примусове виконання [2]. Водночас, Регламент (ЄС) № 805/2004 про введення європейського виконавчого листа щодо неоспорованих позовів запровадив інститут Європейського виконавчого документа для безспірних вимог, що створив процесуальну основу для оперативного стягнення у транснаціональних справах без потреби повторного судового розгляду [3].

Українська правова система у процесі гармонізації з європейськими стандартами здійснила структурну реформу інституту виконання судових рішень у 2016 році, яка передбачила впровадження подвійного суб'єктного складу органів примусового виконання. Сьогодні реалізацію судових рішень забезпечують як державні виконавці, що діють у складі органів державної виконавчої служби, так і приватні виконавці, які здійснюють діяльність на професійній та самоврядній основі. Нормативну основу відповідних правовідносин становлять Закон України «Про виконавче провадження» № 1404-VIII від 2 червня 2016 р. [4] та Закон України № 1403-VIII «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [5]. Зазначені акти визначають повноваження, процесуальні форми діяльності, систему контролю, порядок оскарження дій виконавців, а також основні засади взаємодії державного і приватного секторів у сфері примусового виконання.

У науковій літературі та аналітичних звітах українська модель виконання рішень визначається як гібридна, оскільки поєднує публічні й приватно-правові елементи. Її логіка полягає у створенні «здорової конкуренції» між державними та приватними виконавцями для підвищення ефективності виконання за збереження державного контролю. Такий підхід узгоджується з європейською тенденцією розглядати виконання не лише як завершальний етап судового процесу, а як самостійний інститут, що забезпечує реалізацію принципу верховенства права.

Порівняльно-правовий аналіз правових систем країн-членів ЄС свідчить, що інститут виконання судових рішень має різні організаційні форми, зумовлені історичними традиціями, моделлю судової влади та рівнем правової інтеграції. Незважаючи на спільну мету – забезпечення обов'язковості рішень суду, – підходи до визначення статусу виконавців, обсягу їхніх повноважень і механізмів контролю демонструють значну варіативність. Нижче подано аналіз чотирьох репрезентативних моделей: французької, німецької, польської та литовської.

Французька система виконання судових рішень ґрунтується на принципі професійної автономії виконавців, які з 1 липня 2022 року унаслідок інституційної реформи об'єднані в єдину професію *commissaires de justice* (комісари правосуддя). Ця професія об'єднала колишніх *huissiers de justice* (судових приставів) і *commissaires-priseurs judiciaires* (судових аукціоністів) відповідно до положень Декрету № 2022-729 від 28 квітня 2022 р. [6] та Закону № 2019-222 від 23 березня 2019 р. про реформу правосуддя [7]. Комісари правосуддя належать до категорії *officiers publics et ministériels* – публічних і міністеріальних офіцерів, які діють від імені держави, але на засадах професійного самоврядування. Їхня діяльність регулюється, зокрема, Кодексом цивільного виконавчого провадження (*Code des procédures civiles d'exécution*), що визначає процесуальні засади примусового виконання, та спеціальними нормативними актами, які встановлюють порядок вручення процесуальних документів, накладення арештів і реалізації майна боржників. Комісари правосуддя мають монопольне право здійснювати примусове виконання судових рішень, виконувати нотаріальні написи, вручати судові та позасудові акти, а також складати протоколи й акти, що мають доказову силу [8]. Професія перебуває під контролем Національної палати комісарів правосуддя (*Chambre nationale des commissaires de justice*), яка забезпечує дисциплінарний нагляд, затверджує етичні стандарти, організовує професійну підготовку та представляє інтереси професії перед державними органами.

Німецька система виконання судових рішень має виразно публічно-правовий характер і ґрунтується на положеннях Цивільного процесуального кодексу (*Zivilprozessordnung*). Відповідно до § 753 даного Кодексу, якщо примусове виконання не здійснюється безпосередньо судами, воно виконується судовими виконавцями (*Gerichtsvollzieher*), які діють від імені держави. Вони є посадовими особами (*Beamte*) земельної судової адміністрації, тобто належать до судової системи окремих федеральних земель (*Länder*), де функціонують у складі місцевих судів (*Amtsgerichte*) та перебувають під адміністративним контролем судових дирекцій або міністерств юстиції земель [9].

Судові виконавці здійснюють примусове виконання в межах процесуальних правил, передбачених §§ 753– 802 Цивільного процесуального кодексу, які детально регламентують порядок звернення стягнення на рухоме та нерухоме майно, заробітну плату, банківські рахунки, а також особисте виконання зобов'язань боржника. Закон визначає чітку процедуру дій виконавця: від отримання виконавчого документа (*Vollstreckungstitel*) до складання протоколу про вжиті заходи. Виконавці зобов'язані дотримуватися принципів пропорційності та законності, а їхні дії можуть бути оскаржені сторонами через подання процесуальних скарг (*Erinnerung* або *sofortige Beschwerde*), що гарантує ефективний судовий контроль.

На практиці діяльність судових виконавців вирізняється високим рівнем формалізації та стандартизації процедур. Вони працюють за встановленими тарифами, визначеними Законом про збори судових виконавців (*Gerichtsvollzieherkostengesetz*) [10], і несуть дисциплінарну відповідальність перед судовими органами. Разом із тим, організаційна структура, централізована система

контролю та значне адміністративне навантаження створюють певну інституційну інерційність – строки виконання часто залишаються тривалими, особливо у великих землях. Незважаючи на це, німецька модель вважається однією з найстабільніших у Європі: вона забезпечує високу правову визначеність, процесуальну прозорість і довіру громадян до механізмів державного примусу.

Польська система виконання судових рішень характеризується поєднанням публічно-правового статусу виконавців із приватно-професійною організацією їхньої діяльності. Вона ґрунтується на положеннях Закону від 22 березня 2018 року «Про судових виконавців» (*Ustawa o komornikach sądowych*). Закон визначає судового виконавця (*komornik sądowy*) як посадову особу, що діє при районному суді, але здійснює свою діяльність на власний ризик і відповідальність, отримуючи винагороду з виконавчих зборів [11]. Виконавці поєднують статус публічних посадовців і підприємців: вони наділені владними повноваженнями для примусового виконання судових рішень, проте організовують роботу офісів самостійно, утримуючи штат працівників і покриваючи адміністративні витрати за рахунок отриманих коштів [12, с. 117]. Держава, в особі Міністерства юстиції Польщі, здійснює нагляд за призначенням, атестацією, дисциплінарною відповідальністю та встановленням розмірів винагород. Паралельно функціонує Національна рада судових виконавців (*Krajowa Rada Komornicza*) – орган професійного самоврядування, що розробляє стандарти етики, організовує підвищення кваліфікації, веде реєстри та координує взаємодію з органами влади. Реформа 2018 року посилила професійні вимоги: для отримання статусу виконавця необхідно мати ступінь магістра права, пройти стажування, скласти кваліфікаційний іспит і мати бездоганну репутацію. Крім того, запроваджено обов'язкове страхування професійної відповідальності, що гарантує відшкодування збитків у разі неправомірних дій виконавця.

Закон передбачає широкий спектр інструментів примусового виконання: звернення стягнення на рухоме та нерухоме майно, заробітну плату, банківські рахунки, а також можливість електронного арешту активів через систему *OGNIVO*, що забезпечує автоматизований доступ до фінансових установ. Значну увагу приділено цифровізації: створено електронний реєстр справ (*EPU*), систему електронних торгів майна (*e-licytacje*), а також портал *Komornik Online*, який забезпечує комунікацію сторін із виконавцем.

У Литві діяльність у сфері примусового виконання судових рішень здійснюють судові пристави, які мають статус уповноважених державою осіб. Відповідно до Закону Литовської Республіки «Про судових приставів» (*Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas*) [13], державний пристав є особою, якій держава делегує функції виконання виконавчих документів, встановлення фактичних обставин, передачі документів та інші передбачені законом повноваження. Вони діють від імені держави, проте організаційно функціонують як самостійні професійні суб'єкти: вони утримують власні офіси, фінансують діяльність із власних доходів і несуть майнову відповідальність за свої дії. Їхня діяльність регулюється Цивільним процесуальним кодексом Литовської Республіки (*Civilinio proceso kodeksas*) [14] і підзаконними актами Міністерства юстиції, що визначають порядок виконання, тарифікацію послуг і дисциплінарну відповідальність. На національному рівні функціонує Палата судових приставів Литви (*Lietuvos antstolių rūmai*) – самоврядна професійна організація, яка встановлює етичні стандарти, здійснює дисциплінарний нагляд і представляє інтереси професії перед державними органами [15].

Високий рівень цифровізації є однією з характерних ознак литовської моделі: більшість виконавчих дій, включаючи електронний арешт рахунків, комунікацію з державними реєстрами та проведення електронних торгів (*E.varžytinės*) [16], здійснюються в онлайн-режимі. Такий підхід забезпечує прозорість, скорочує строки виконання та підвищує довіру до інституту примусового виконання.

Висновки. Інститут виконання судових рішень у країнах-членах Європейського Союзу поступово еволюціонував від централізованих державних структур до професійно самоврядних систем, побудованих на засадах ефективності, пропорційності та правової визначеності. У сучасному праворозумінні виконання судових рішень виступає не лише завершальною стадією судового процесу, а й самостійним елементом механізму правосуддя, що забезпечує реальне втілення судових приписів у життя.

Порівняльний аналіз моделей Франції, Німеччини, Польщі та Литви свідчить про тенденцію до делегування владних повноважень професійним корпораціям виконавців при збереженні ефективного державного нагляду. Європейська практика орієнтується на результативність і баланс інтересів сторін, надаючи пріоритет принципу пропорційності, який обмежує надмірне втручання у майнову сферу боржника. Водночас цифровізація виконавчого процесу стала одним із головних чинників його модернізації, забезпечуючи прозорість, швидкість і процесуальну економію.

Для України врахування цих тенденцій має важливе практичне значення. Подальший розвиток гібридної моделі виконання доцільно спрямувати на зміцнення інституційного потенціалу держав-

них і приватних виконавців, розвиток електронних сервісів, уніфікацію підходів до професійних етичних стандартів і підвищення рівня професійної підготовки у сфері виконання судових рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» (заява № 40450/04) від 15 жовтня 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text.
2. Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (Recast). *Official Journal of the European Union* L 351, 20.12.2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2012/1215/oj/eng>.
3. Regulation (EU) No 805/2004 of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 creating a European Enforcement Order for uncontested claims. *Official Journal of the European Union*. L 143, 30.04.2004. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2004/805/oj/eng>.
4. Закон України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1404-19>.
5. Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 2 червня 2016 р. № 1403-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1403-19>.
6. Décret n° 2022-729 du 28 avril 2022 relatif à l'exercice de la profession de commissaire de justice. *Journal officiel de la République française*, 29 avril 2022. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000045696390>.
7. Loi n° 2019-222 du 23 mars 2019 de programmation 2018-2022 et de réforme pour la justice. *Journal officiel de la République française*, 24 mars 2019. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000038261631>.
8. Code des procédures civiles d'exécution (CPCE). Version consolidée au 2024. France. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGISCTA000025026476>.
9. Zivilprozessordnung (ZPO). Gesetz über das Verfahren in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten vom 12. September 1950 (BGBl. I S. 533) з подальшими змінами. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html.
10. Gerichtsvollzieherkostengesetz (GvKostG). Gesetze im Internet. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gvkostg>.
11. Ustawa z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, poz. 771. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180000771>.
12. Ключева Є.М. Компаративістський аналіз адміністративно-правового статусу виконавців за законодавство Республіки Польща та України. *Наукові записки. Серія: Право*. 2025. № 18. С. 113–118. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2025-18-113-118>.
13. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas, Nr. IX-876, 2002-05-09. Valstybės žinios, 2002, Nr. 53-2042 (su vėlesniais pakeitimais). URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.167057>.
14. Civilinio proceso kodeksas (Цивільний процесуальний кодекс Литовської Республіки). E-seimas.lt. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.154081>.
15. Lietuvos antstolių rūmai. URL: <https://www.antstoliurumai.lt>.
16. Elektroninės varžytinės (E. varžytinės). Oficiali Lietuvos Respublikos antstolių vykdomų turto realizavimo elektroninių varžytinių svetainė. URL: <https://www.evarzytines.lt>.